

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Candi, space and landscape : a study on the distribution, orientation and spatial organization of Central Javanese temple remains

Degroot, V.M.Y.

Citation

Degroot, V. M. Y. (2009, May 6). *Candi, space and landscape : a study on the distribution, orientation and spatial organization of Central Javanese temple remains*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13781>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13781>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Candi, Ruimte en Landschap:

Een onderzoek naar de distributie, oriëntatie en ruimtelijke ordening van overblijfselen van tempels op Midden-Java

Tempels op Midden-Java werden niet willekeurig ergens gebouwd, integendeel: hun positie in het landschap en hun architectonische plan waren bepaald door een aantal sociaal-culturele, religieuze en economische factoren. Het uitgangspunt van dit boek was, dat een analyse van de mogelijke verbanden tussen de distributie van de tempels, hun natuurlijke omgeving en architectonische plan waardevolle inzichten zou kunnen verschaffen over hoe de bevolking van Midden-Java de ruimtelijke omgeving ordende, welke factoren deze ordening beïnvloedden en hoe het religieuze landschap dat op die manier werd gecreëerd zich ontwikkelde.

Het onderzoek dat hier wordt gepresenteerd werd in drie stappen uitgevoerd: het verzamelen van gegevens (door middel van literatuur(onderzoek) en veldwerk), het tekenen van archeologische kaarten en analyse van de data. Eerst verzamelde ik data uit oude Nederlandse inventarissen en moderne Indonesische lijsten. Vervolgens vulde ik deze informatie aan door het lezen van verschillende archeologische rapporten, met een nadruk op de rapporten die gedurende de tweede helft van de 20ste eeuw verschenen. Op grond van deze gedrukte bronnen maakte ik een voorlopige lijst van tempel overblijfselen, inclusief lokalisering en beschrijving (indien beschikbaar).

Om de nauwkeurigheid van de data en informatie uit de geschreven bronnen te controleren, heb ik veldwerk gedaan in the districten Yogyakarta, Magelang, Semarang en Boyolali. Ik bezocht alle dorpen waar zich volgens de rapporten tempelstenen hadden bevonden, ook als die stenen in latere rapporten als vermist waren opgegeven. In het eerste trimester van 2004 maakte ik op grond van de gedrukte informatie en de veldwerk gegevens een nieuwe beschrijvende inventaris van de Midden-Javaanse tempel ruïnes en tekende ik archeologische kaarten. Deze kaarten werden ingevoerd in MapInfo, een eenvoudig geografisch informatie systeem, waardoor op verschillende niveaus ruimtelijke informatie opgevraagd kan worden.

Deze geografische data vormden het uitgangspunt van overwegingen over de fysieke structuur van het Midden-Javaanse grondgebied (hoofdstukken 4-5), en een schatting van de reikwijdte van de hindoe-boeddhistische invloedssfeer in de aangrenzende gebieden van Java (hoofdstuk 4). Bovendien heeft de analyse van de correlaties tussen de tempel distributie patronen, ecologische zones en topografie, verrijkt met data van secundaire bronnen, mij in staat gesteld om de voornaamste kenmerken van het bewonen van het land te reconstrueren. Het grondgebied van het oude Midden-Java blijkt te zijn gestructureerd rond een kernlandbouwgebied (dat zich uitstreckte van Prambanan tot Muntilan), een reeks secundaire centra (bij Secang, Ngadirejo en Boyolali) en verschillende religieuze centra – soms relatief geïsoleerd (hoofdstukken 4-5).

Het patroon van de distributie van de tempels laat zien dat tempels deel uitmaakten van een communicatie netwerk dat de rijke landbouw vlakten van het zuiden verbond met de noordkust, via twee hoofdroutes: één volgde de Progo rivier en de ander liep rond de oostelijke voet van het Merapi-Merbabu massief (hoofdstuk 5). Het bestaan van dergelijke routes bevestigt dat de economie van Midden-Java geen gesloten economie gebaseerd op

geïsoleerde gemeenschappen was, maar juist het tegenovergestelde; gebaseerd op een uitgebreid handelsnetwerk, zoals al is gesteld door Jan Wisseman Christie op basis van inscripties (Wisseman Christie 2004).

Behalve tempels gerelateerd aan plaatsen van economisch belang, bezat Midden-Java een aantal religieuze centra die niet waren verbonden met wegen of nederzettingen (hoofdstuk 4). Dit is het geval bij de tempels van Dieng en Gedong Songo, en ook met de bouwwerken op de Pegat-Ijo berg. Verder hebben we aangetoond dat de dicht op elkaar staande ruïnes rond Prambanan niet moeten worden geïnterpreteerd als een grootschalige nederzetting: de scherpe toename van tempeldichtheid in het oosten van Prambanan kan beter worden verklaard door het bestaan van een belangrijk religieus centrum, in het oostelijke gedeelte van het Midden-Javaanse rijk, en onderbouwt niet de hypothese van een bruisend economisch centrum.

Ongeacht het feit of de tempels waren gebouwd in vruchtbare vlakten of op hoge grond, de keuze van de ligging situering werd beïnvloed door specifieke kenmerken van het landschap, zoals rivieren, samenvloeiingen van waterwegen, bronnen, geïsoleerde heuveltoppen, zwavelbronnen en overgangszones (hoofdstuk 5). Soms speelden markante plekken in het landschap een rol in de keuze van de ligging, maar had dit geen verdere invloed op de constructie. Soms, vooral in het zuiden van Midden-Java, waren de tempels georiënteerd in relatie tot specifieke kenmerken van het landschap, met hun achterzijde gericht naar een rivier of heuveltop.

Behalve de vraagstukken van grondgebied en landschap, geeft deze studie ook inzicht in de structuur van de gebouwde ruimte, en de mogelijke relatie met geconceptualiseerde ruimte. Wat betreft dit onderwerp hebben architectonische en epigrafische data de invloed van belangrijke Indiase begrippen aangetoond, maar ook hun beperkingen. De westwaartse oriëntatie van veel tempels, de rol die soms wordt gespeeld door markante plekken in het landschap bij deze oriëntatie, het idee van een ruimte gestructureerd rond twee assen en de heiligheid van de achterzijde, zijn allemaal elementen die aantonen dat de kunst van Midden-Java niet langer meer kan worden beschreven als “verbonden met feiten die elders bekend zijn” (dat wil zeggen uit India; Bernet Kempers 1959).

De analyse van tempelplattegronden en ruimtelijke ordening heeft verder aangetoond dat er een duidelijke boeddhistische architectonische traditie was op Midden-Java. Deze traditie werd gekenmerkt door het systematische gebruik van trapeziumvormige vierkante of rechthoekige plattegronden en een neiging tot een concentrische structuur - in ieder geval in de grotere tempelcomplexen. De bestudering van architectonische lijsten heeft deze hypothese bevestigd, omdat zij aantoont dat de aanwezigheid van een torus niet gerelateerd was aan stilistische evolutie – zoals aanvankelijk werd aangenomen door Soekmono (1979) en Williams (1981) – maar was verbonden aan een aparte traditie: de torus geassocieerd met boeddhistische architectuur, zoals Dumarçay (1981) al had voorzien.

Door middel van dit proefschrift hoop ik te hebben aangetoond dat het architectonische landschap van Midden-Java het resultaat is van een complex sociaal-cultureel proces. De distributie, oriëntatie en structuur van Midden-Javaanse tempels was bepaald – op verschillende niveaus – door economische, politieke en religieuze factoren. Zij onthullen de veelvuldige aard van de relatie tussen heiligdommen, land bewoning, natuurlijke omgeving, geconceptualiseerde ruimte en bouwkundige tradities.